

daad en gedachte

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

32-ste JAARGANG, NUMMER 7, JULI 1996

ISSN 1381-5199

DAAD EN GEDACHTE

Bij elke bijzondere handeling gaat het denken aan het doen vooraf. Bij het handelen van klassen of massa's blijkt de betekenis van het handelen pas achteraf. Hier gaat de daad vooraf aan het begrip.

Theo Maassen

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

GEEN VASTE ABONNEMENTSPRIJS

DE UITGAVE ZAL WORDEN BEKOSTIGD UIT
VRIJWILLIGE BIJDAGEN

Redactie en administratie:
Schouw 48-11
8232 BD Lelystad
Postgiro 30 76 95

NOGMAALS DE KRANTENSTAKING

IN DETROIT

IN HET VORIGE nummer van Daad & Gedachte schreven wij over de staking bij twee dagbladen in Detroit in de Amerikaanse staat Michigan. We eindigden het desbetreffende artikeltje met de mededeling, dat het stakende personeel van de *Freepress* and *The Journal* om de abonnees van deze kranten niet teveel te ontrieven een weekblaadje vervaardigde, waarin het belangrijkste nieuws te lezen viel. Het werd met een oplage van verscheidene tienduizenden verspreid. Inmiddels hebben wij meer informatie over deze actie ontvangen.

De stakers hebben namelijk ook een beroep gedaan op de firma, die de gezamenlijke annonces van alle adverteerders aanbood. Tot hun verbazing werd hun verzoek om gedurende de staking geen advertenties aan te bieden - uiteraard nadelig voor de desbetreffende adverteerders - onmiddellijk zonder enig protest ingewilligd. De verbazing maakte plaats voor begrip toen ze enkele maanden later tijdens een vergadering van één der aanwezigen hoorden, dat zich in 1987 tijdens een krantenstaking in New York aan deze zelfde firma ook een dergelijk verzoek bereikt had, dat toen echter *n i e t* werd ingewilligd. Daarop zijn toen de vensters van het advertentiebureau in gruzelementen geslagen of gegooid en in het bureau braken zelfs enkele branden uit. Iets dergelijks wilde de advertentiefirma niet opnieuw riskeren.

De plaatselijke vakbondsafdelingen van hun kant kwamen ook op een lumineus idee. Ze lieten kleine affiches drukken met de tekst "Hier noch de *Journal*, noch de *Freepress* bezorgen" en plaatsten die in de tuinen of in de nabijheid van de desbetreffende woningen van abonnees. In totaal werden er meer dan 100.000 van dergelijke borden bij de woningen geplaatst. De directie van de twee kranten bleek ook inventief. Ze maakte bekend, dat voor ieder bordje of elke affiche wat bij haar zou worden terugbezorgd een bedrag van \$ 10,— zou worden betaald. Het gevolg was, dat elke nacht de borden en de affiches op mysterieuze wijze verdwenen. Het vermoeden bestond dat ze werden meegenomen door de private politieagenten (zie vorig nummer van D & G). Dit vermoeden werd nog versterkt door het feit, dat telkens op het grasveld bij de borden de afdruk van autobanden kon worden gesignaleerd.

Om hierover zekerheid te verkrijgen was een lid van de vakbond zo slim een elektronisch alarm aan een bordje te bevestigen. Toen hij zijn nachtelijke ronde deed ging het alarm af en hij kon de bordjesdief op heterdaad betrappen. Het was een bij de kranten in dienst zijnde onderkruiper, die in zijn auto al een half dozijn gestolen bordjes bleek te hebben. Toeval of niet het gevolg was, dat men daarna nergens in Detroit meer

de kleine automaten kon vinden, waaruit na inworp van muntstukken een krant kon worden verkregen.

De landelijke leiding van de vakcentrale AFL-CIO heeft gezegd, dat ze het van het hoogste belang achtte, dat de krantenstaking in Detroit gewonnen werd. Die verklaring ten spijt, uit niets bleek, dat ze daarmee ernst maakte. Hoewel ze aangekondigd had een bijdrage te zullen leveren voor het weekblad van de stakers en enkele hooggeplaatste bureaucraten naar Detroit had gestuurd, bleek dat deze lieden heel iets anders van het hoogste belang vonden. Ze waren er namelijk op uit, zich van stemmen voor Clinton te verzekeren met het oog op de komende verkiezingen in november. Voor dit doel stelde de AFL-CIO \$ 36 miljoen beschikbaar en zij wilde nog deze maand juli voor dit doel een 'mars op Detroit' organiseren. Een zeer naïeve staker noemde dat in zijn verblinding ten onrechte een "nationale stakingsdag".

Onder de stakers bestaan er nog andere illusies of een valse hoop over de steun, die de AFL-CIO zou willen verlenen nu de leiding van deze vakcentrale in de persoon van Sweeney een nieuwe leider had verkregen. Dat dit berustte op een dwaling was eerder al gebleken uit een artikel in het blad *The People* van 9 december 1995. "Onder Sweeney", aldus deze krant "verandert er voor de Amerikaanse arbeiders die strijd willen praktisch niets."

De staking in Detroit duurt op het moment, dat wij deze regels schrijven nog altijd voort. In de straten van de stad levert de politie slag met postende stakers: ze draagt leren vesten en helmen en ranselt er links en rechts op los. Dat paste natuurlijk helemaal niet bij wat men 'de Amerikaanse droom' noemt. Zoiets werd algemeen wel verwacht in de zwarte ghetto's, maar niet daar waar blanke arbeiders wonen. Maar in de Verenigde Staten van heden is het een alleedaags verschijnsel. Algemene veiligheid bestaat er niet meer en wanneer lonen of arbeidsvoorwaarden in het geding zijn is niemand er zeker van, dat op hem niet zal worden ingeslagen.

- 0 -

WAT IS ER GEBEURD IN SPANJE ZESTIG JAAR GELEDEN?

DEZE MAAND is het precies zestig jaar geleden - op de 17e juli om precies te zijn - dat de Spaanse troepen in Marokko in opstand kwamen tegen de Spaanse republiek. Eén dag later stelde de generaal Franco zich aan het hoofd van wat een in het geheim zorgvuldig voorbereide staatsgreep was. Nog diezelfde 18e juli 1936 ontketenden door hem geïnstrueerde garnizoenen in Spanje zelf een burgeroorlog die bijna drie jaar zou duren. Vrijwel meteen, op de 19e juli, verhieven zich in heel het land de arbeiders en boeren om een halt toe te roepen aan de contra-revolutie.

De gebeurtenissen van toen hebben de laatste tijd van diverse kanten opnieuw alle aandacht gekregen. Dat begon al eind vorig jaar toen in diverse bioscopen de film *Land and Freedom* (op z'n Spaans: *Tierra y Libertad*) van Ken Loach te zien was. Wij besteden hier aandacht aan deze film van een regisseur, die zich al herhaaldelijk heeft onderscheiden met films, die een getrouw beeld van de arbeidende klasse geven, omdat ook in *Land en Vrijheid* recht wordt gedaan aan de werkelijke sociale verhoudingen en ontwikkelingen. In deze rolprent bijvoorbeeld wordt op duidelijke wijze getoond, wat voor rol de bolsjewieken in de Spaanse burgeroorlog hebben gespeeld.

Wat de film toont is de sterke wil van de Spaanse massa om de in 1931 begonnen revo-

lutie, die inmiddels pas op de plaats maakte, voorwaarts te drijven. De film laat tevens zien, welke krachten - ook aan de kant van de republiek - aan het werk zijn geweest om de oude verhoudingen zoveel mogelijk in tact te laten. In één van de, in het algemeen zeer lovende besprekingen¹ lazen wij, dat Ken Loach min of meer Orwell's boek *Saluut aan Catalonië* verfilmd had. Die opmerking lijkt ons niet misplaatst. De film laat zien, hoe in Aragon de militie van de POUM en de anarchistische colonne Buenaventura Durruti de strijd tegen Franco aanbonden. De film laat ook zien, wat in de jaren 1936 en 1937 de werkelijke rol van de Spaanse bolsjewistische partij is geweest.

Ken Loach toont meer. De film laat zien, dat niet alleen de bolsjewiki maar ook de burgerlijke republikeinen bij hun verzet tegen de contra-revolutie nooit de grenzen van een burgerlijke omwenteling hebben willen overschrijden. Wat de film tenslotte duidelijk maakt is dit, dat ook de top van de anarcho-syndicalistische CNT in feite door zijn deelneming aan het kabinet van Largo Caballero er mede verantwoordelijk voor is, dat de burgerlijke revolutie pas op de plaats heeft gemaakt.

Om het kort samen te vatten: de film van Ken Loach laat blijken, dat eigenlijk alleen de massa van arbeiders en boeren het meest effectief tegen het Franco-fascisme heeft gestreden. Aan hun strijd is vorige maand ook uitvoerig aandacht geschonken ten eerste in een onlangs verschenen boek en vervolgens tijdens een aan de Spaanse gebeurtenissen gewijde bijeenkomst in Amsterdam. Zowel de schrijfster van het boek - die trouwens ook in de bijeenkomst het woord voerde - als de tweede spreker daar zien datgene, wat er in streken als Catalonië en Aragon tussen juli 1936 en de zomer van 1937 gebeurde als een sociale revolutie, die een begin maakte met de omwenteling van de Spaanse maatschappelijke verhoudingen. De betekenis van wat zich daar afspeelde onderschatten wij allerminst, maar wij maken ze niet los van al datgene, wat zich aan gene zijde van de Pyreneeën heeft afgespeeld tussen april 1931 en de uiteindelijke overwinning van Franco begin 1939.

Het boek, waarvan wij zojuist gesproken hebben, is geschreven door Hanneke Willemse en getiteld *Gedeeld verleden*². Het is een dissertatie waarop zij onlangs aan de Universiteit van Amsterdam is gepromoveerd. Eerder al schreef Hanneke Willemse een minder omvangrijke studie, die getiteld was *De onvoltooide revolutie*, met als ondertitel 'burgeroorlog in een Spaans dorp'. Dat Spaanse dorp was Albalate de Cinca. *Gedeeld verleden* is min of meer een vervolg op die kleinere studie. Ook daarin gaat het om dit in Aragon gelegen dorp. Wat Hanneke Willemse gedaan heeft, destijds en later weer, is de inwoners ervan hun herinneringen aan die bewogen jaren te laten vertellen. De titel *Gedeeld Verleden* slaat hierop, dat de onderzoekster ditmaal niet alleen in Albalate de Cinca is geweest, maar ook een bezoek gebracht heeft aan de anarcho-syndicalistische emigranten in Zuid-Frankrijk en dat de herinnering van deze emigranten in tal van opzichten afweek van de herinnering der in het dorp achtergeblevenen.

Gedeeld Verleden is vooral door de vele tientallen levensverhalen een heel belangrijk boek. Bijna alle geschriften over de Spaanse revolutie tot nu toe komen hierin met elkaar overeen, dat zij een politieke dan wel economische en sociale analyse van de gebeurtenissen geven. Wat daarin onderzocht wordt, is het *karakter* van de Spaanse

---

1) De bespreking, waarop wij doelen troffen wij aan in Echanges, nr. 81.

2) Hanneke Willemse, *Gedeeld verleden*. Herinneringen van anarcho-syndicalisten aan Albalate de Cinca 1928-1938, 341 blz. Het boek is te bestellen bij Hanneke Willemse, tel. 020 - 6920222. Prijs 55 gulden (inclusief de verzendkosten) Verzending na storting van dit bedrag op postgiro 7353542.

omwenteling. Die boeken behandelen de vraag, in hoeverre tussen 1931 en het tijdstip van Franco's overwinning de maatschappelijke verhoudingen in Spanje ingrijpend of niet ingrijpend zijn gewijzigd. Maar in vrijwel geen van die boeken komen de direct betrokkenen zo regelrecht aan het woord als in de studie van Hanneke Willemse.

Hanneke Willemse legt uitvoerig rekenschap af van de wijze, waarop zij in haar onderzoek te werk is gegaan. Zij laat zowel de achtergebleven bewoners van Albalate de Cinca als zij, die over de Pyreneeën zijn gevlucht naar Toulouse of Perpignan, niet alleen vertellen over de jaren van de burgeroorlog, maar ook over nog veel vroeger. Dientengevolge geeft haar boek een zeer oorspronkelijke en originele kijk op de ontwikkeling van Spanje in de jaren dertig.

Voor het schrijven van *Gedeeld verleden* heeft Hanneke Willemse niet alleen haar gesprekspartners over hun leven laten vertellen, maar zich ook uitvoerig verdiept in de bestaande literatuur. Veel Spaanse, maar ook niet-Spaanse bronnen, zijn door haar geraadpleegd en daarvan getuigt ook een zeer uitvoerig notenapparaat. Kaarten, niet alleen van de streek, maar ook van de fronten en de opmars van franquistische legers geven de lezer een goede indruk van het verloop van de strijd. Niet alleen over de voor-revolutionaire verhoudingen, over de situatie na de val van de monarchie, maar ook de situatie na de zege van de contra-revolutie wordt door haar, mede via gesprekken, beschreven. En dat alles gespreid over maar liefst twaalf hoofdstukken waarin uitvoerig tal van historische details zijn verwerkt.

Heel interessant in haar boek is dat, wat er door de geraadpleegde Spanjaarden verteld wordt over de collectivisaties, over de wijze waarop, nadat deze hadden plaatsgevonden, het werk op de akkers werd gedaan en welke nieuwe sociale voorzieningen er in 1936 en 1937 in Aragon tot stand kwamen.

Over de betekenis van wat er geschiedde is Hanneke Willemse, of zijn haar gesprekspartners, duidelijk genoeg. Verscheidenen die hun zegje deden, spraken ronduit over de verwachtingen die zij koesterden van de in 1931 geproclameerde republiek en van de teleurstelling die zij ondervonden toen er van die verwachtingen niets terecht kwam. Wat ook heel duidelijk blijkt is, dat de collectivisaties die in Aragon hadden plaatsgevonden, niet door de franquistische contra-revolutie ongedaan werden gemaakt, maar door de interventie van de bolsjewiek Enrico Lister. Bij lezing van het boek van Hanneke Willemse blijkt zonneklaar, dat de interventie van Lister de 'bolsje-wistische contra-revolutie' kan worden genoemd. In die zin sprak zij er ook reeds over in haar eerste boek.

Een van de dingen die treffen bij lezing van *Gedeeld verleden* is de rol, die de vrouwen hebben gespeeld na de collectivisatie van de velden rond Albalate. Toen zij in Amsterdam haar ervaringen nog eens mondeling toelichtte, verklaarde ze, dat het moeilijke werk op de velden ook verricht werd door de vrouwen en dat daar voordien nauwelijks sprake van zou zijn geweest. Aan dat laatste twijfelen wij enigszins, omdat overal waar landarbeiders bij de agrarische productie betrokken zijn, vrouwen even hard met de zware arbeid meehelpten als de mannen. Zeker in Spanje, waar de productieverhoudingen in de landbouw veel minder ver ontwikkeld waren dan in het overige West-Europa moet dit het geval zijn geweest.

Wat natuurlijk wel een rol gespeeld heeft is, dat veel mannen naar het front getrokken waren om de opmars der franquisten te helpen stuiten. Wat er na Franco's zege in Aragon, dat wil zeggen in het bijzonder in Albalate, geschiedde komt ook aan de orde. Zij die achter zijn gebleven weten daaromtrent afschuwelijke bijzonderheden te vertellen.

Uit alle gesprekken, uit alle bijzonderheden, zowel uit het Spanje der monarchie, het Spanje van de republiek, het Spanje van het Volksfront en wat daarna kwam, ontleent

de studie van Hanneke Willemse haar grote betekenis. Men kan haar boek beschouwen als een welkome aanvulling op alle tot dusver verschenen politieke, sociale en economische studies over hetzelfde onderwerp. Maar zoals hier boven al gezegd, wij beschouwen datgene wat er tussen 1936 en medio 1937 is gebeurd in Aragon, Catalonië of elders in Spanje als een fase van heel het revolutionaire proces dat in 1931 begon en in 1939 door Franco's overwinning werd onderbroken. Onderbroken zeggen wij, omdat in Spanje in de loop van een halve eeuw de revolutie en de contra-revolutie elkaar hebben afgewisseld, de in '31 begonnen revolutie pas op de plaats heeft gemaakt en de contra-revolutie van Franco daarentegen soms juist de verhoudingen heeft gewijzigd, die zij in tact wilde laten.

Het revolutionaire proces dat in Spanje al sinds het begin van de eeuw giste, heeft tenslotte van het feodale en achterlijke Spanje pas in de tweede helft van deze eeuw een modern kapitalistisch land gemaakt. De revolutionaire gebeurtenissen in Catalonië en Aragon, om ons hiertoe te beperken, vormen de meest radicale fase van dit proces. Iets dergelijks heeft men ook kunnen constateren zowel in de Franse revolutie van 1789 als in de Russische revolutie van 1917.

Ook in het toenmalige Frankrijk waren er momenten waarop pogingen werden ondernomen de revolutie verder te drijven dan tot datgene, waartoe zij uiteindelijk heeft geleid. In de Russische revolutie van 1917 kan de opstand van Kronstadt met iets dergelijks worden vergeleken. De betekenis van de collectivisaties in Spanje kan, zomin als deze fase van de Franse revolutie als de opstand van Kronstadt, worden miskend. Hanneke Willemse heeft in haar eerste studie gesproken van de 'onvoltooide revolutie'. Zoals wij het zien, is de burgerlijke revolutie die in Spanje veel en veel later plaatsvond dan in het overige Europa tenslotte wel voltooid en is datgene, wat Hanneke Willemse de onvoltooide revolutie noemt, niet anders dan een fase van dit proces. Maar dit meningsverschil met haar doet allerminst iets af aan onze waardering voor haar boek, dat buitengewoon veel belangrijk materiaal bevat en dat juist aan dit materiaal zo'n grote waarde ontleent.

Toen Hanneke Willemse tijdens haar promotie in Amsterdam te antwoorden had op één van haar geleerde opponenten, die een, zij het milde, kritiek liet horen op het feit, dat zij in haar boek te weinig aandacht had geschonken aan de anarcho-syndicalistische opvattingen over federalisme, opvattingen die de CNT ten zeerste zouden hebben verdeeld, wees zij er zeer terecht op, dat het grote twistpunt binnen de CNT heel iets anders was geweest. Dat in september 1936 Féderica Montsény en Juan Garcia Oliver toetraden tot de regering-Caballero heeft niet alleen onder de Spaanse anarcho-syndicalisten maar ook bij hen buiten Spanje aanleiding gegeven tot de nodige commotie, heftige discussies en zelfs splitsing³.

Tenslotte nog een kort commentaar op de tweede spreker in de hierboven reeds genoemde Amsterdamse bijeenkomst. *Rudolf de Jong* zette voor zijn gehoor de betekenis uiteen van die periode die ook hij, net als Hanneke Willemse, als een sociale revolutie beschouwde. Dat wat er in Catalonië, Aragon en elders gebeurd is, inderdaad in de richting ging van een omwenteling der productie-verhoudingen, valt niet te ontkennen. Maar wij houden het voor onjuist om die periode uit het gehele proces van de historische ontwikkeling te lichten en geheel apart als 'sociale revolutie' te behandelen.

Rudolf de Jong kwam ook terloops te spreken over de vraag die tijdens de burger-

---

3) In Nederland leidde dit tot een splitsing in de anarchistische beweging. Er ontstond toen de FAN (Federatie Anarchisten Nederland).

oorlog in het republikeinse kamp voortdurend aan de orde is geweest. De vraag namelijk, wat prioriteit verdiende: voortzetting van de revolutie of de oorlogvoering. Dat hij het eerste het belangrijkste vond, was duidelijk. Helaas behandelde hij naar onze mening het probleem veel te beknopt. Wij zien het zo, dat de strijd tegen Franco zonder dat het revolutionaire proces werd voortgezet, nooit te winnen was. Of Franco, wanneer dit wel gebeurd was, verslagen had kunnen worden, is natuurlijk een vraag die praktisch niet te beantwoorden valt.

Over de Spaanse gebeurtenissen, dat blijkt wel uit al hetgeen wij hierboven hebben geschreven, is het laatste woord nog niet gesproken. In ieder geval is het zo, dat het verheugend is dat zowel met de film van Ken Loach, als het met boek van Hanneke Willemse of met een korte uiteenzetting als die van Rudolf de Jong bolsjewistische en republikeinse mythes, om niet te zeggen leugens over de gebeurtenissen worden doorgeprikt. Voor een goed inzicht over de betekenis van de revolutionaire ontwikkelingen in onze samenleving is dat ook een volstrekte noodzakelijkheid.

- 0 -

HARDNEKKIGE MISVATTINGEN VAN DE RADENBEWEGING *)

DE MEESTE geschiedschrijvers van de arbeidersbeweging plegen nog altijd het radencommunisme en de radenbeweging te beschouwen als iets, dat zijn ontstaan dankt aan door bepaalde theoretici ontwikkelde opvattingen, die - door slechts betrekkelijk weinigen aangehangen - op z'n hoogst interessant en van theoretische waarde, nooit meer dan van uiterst geringe betekenis waren. Zij zijn het slachtoffer van een misvatting, van meer dan één misvatting zelfs. De voornaamste daarvan deze, dat zij - typische beroepsdeformatie bij intellectuelen - een zich in de maatschappelijke werkelijkheid voor-doende ontwikkeling zien als het uiteindelijk product van menselijke denk arbeid. Al naar gelang van ieders blikveld worden dan bepaalde personen, bijvoorbeeld Otto Rühle, Anton Pannekoek of Herman Gorter om er maar enkelen te noemen, als wegberijders aangewezen¹. De werkelijkheid ziet er anders uit. Niet zij, of hier niet genoemde theoretici, maar strijdende arbeiders hebben aan de wieg van het radencommunisme gestaan.

Ooit schreef Karl Marx dat men, om de toekomst van het kapitalisme te voorzien, slechts hoefde te kijken naar wat er zich afspeelde in de straten van steden als Manchester of Lyon. De klassenstrijd, zo blijkt uit zijn woorden, is niet iets dat hij predikte of leerde, maar iets dat zich voor ieders ogen afspeelde en waaruit hij conclusies trok. Wat, zo'n halve eeuw later met de naam van radencommunisme zou worden aangeduid, was niet meer maar ook niet minder dan de conclusie die getrokken kon worden uit hetgeen kort voor, tijdens en kort na de eerste wereldoorlog het optreden van de arbeiders liet zien. Zij handelden, vervolgens werd de betekenis van dat handelen in woord en geschrift gevat. Zoals Goethe al wist: in den beginne was de daad!

---

*) Bij het schrijven van dit artikel is een dankbaar gebruik gemaakt van een opstel van Dieter Nelles in de *Internationale wissenschaftliche Korrespondenz* van september vorig jaar.

1) De wat dit betreft meest krasse uitspraak die wij ooit hoorden is trouwens niet van een historicus afkomstig maar van de, in een vorig nummer van D&G reeds aan de kaak gestelde journalist, die in alle ernst meende, dat het radencommunisme door Gorter was "uitgevonden"!

Het was geenszins de daad van een handvol enkelingen, het was de daad van velen, van de proletarische massa, allereerst die in Duitsland. Tijdens de eerste wereldoorlog voltrok zich daar een radicalisering van de arbeidende klasse. Tussen haar en de vakbeweging was al voor het uitbreken van die oorlog een kloof ontstaan, die steeds duidelijker zichtbaar en voortdurend breder werd. De verdere ontwikkeling ging gepaard met opstanden en stakingen in de jaren 1919 en 1920 en werd nog versterkt doordat zich van grote delen van de arbeidersklasse bittere teleurstelling meester maakte over wat er terecht kwam van de revolutie die in november 1918 begon. Ze waren bovendien sterk gekant tegen de op vrede met de klassevijand gerichte tactiek van de vakbeweging.

Wat na enige tijd 'linkscommunisme' of 'radencommunisme' genoemd werd was de echo van hun optreden, het was niet omgekeerd, al scheen het wel zo doordat radicale organisaties of bewegingen zoals de KAPD (de Kommunistische Arbeiter-Partei Deutschlands), de AAUD (de Allgemeine Arbeiter-Union Deutschlands), enz. in 1921 tezamen tussen de 300.000 en 400.000 leden telden, verdeeld over bijna alle Duitse industriegebieden.

Menen de heren historici in ernst, dat al deze arbeiders zich hadden aangesloten nadat zij de brochures van Rühle of van Pannekoek hadden bestudeerd? Geloven zij werkelijk, dat het de 'radencommunistische theorie' was, die ertoe leidde, dat zij zowel de traditionele sociaal-democratie de rug toekeerden als afkerig bleken van haar bolsjewistisch alternatief? Geen theorie bepaalde of beïnvloedde hun handelen, maar hun directe belangen die zij verdedigden en waarvoor zij vochten, die alsmede de ervaring die zij hadden opgedaan in de klassenstrijd in het algemeen en in de revolutiejaren in het bijzonder. Het was de praktijk van hun van onderop en spontaan gevormde raden tegenover de 'godsvrede' der vakbeweging en de woordenkraam der partijpolitici die hun niets dan nederlagen opleverde.

Nog niet zo lang geleden zijn in Duitsland studies verschenen van een nieuwe generatie onderzoekers, minder vastgeroest in de klassieke opvattingen, minder sterk onder de invloed staande van de traditionele partijen. Zij hebben van de gebruikelijke misvattingen omtrent de radenbeweging en het radencommunisme weinig heel gelaten. Bij hun beschrijving van de diverse stromingen in de arbeidersbeweging hebben zij niet zo zeer aandacht aan de *vorm* daarvan geschonken, des te meer echter gelet op wat men de *inhoud* ervan zou kunnen noemen.

De betekenis van het radencommunisme werd door hen niet afgemeten aan de invloed of de omvang van partijen als de KAPD of de KAPN. Zij beschouwden het "linkse radicalisme" van het begin van de jaren '20 niet als een geïsoleerd *politiek* verschijnsel. Zij zagen het terecht als de 'uitdrukking' van zowel het handelen van een brede militante massa als van hetgeen er bij die massa leefde.

Tegen het eind van de jaren '20 verdwenen de zo-even genoemde partijen van het toneel, *niet* doordat radencommunistische opvattingen op de duur niet strookten met de maatschappelijke werkelijkheid, maar doordat de partijstructuur - een anachronisme; het restant van vroegere denkbeelden omtrent organisatie - in geen enkel opzicht paste bij de nieuwe vormen van klassenstrijd die zich hoe langer hoe meer en hoe langer hoe duidelijker aandienen. Schijnbaar betekenden interne twisten en meningsverschillen de doodsteek voor zowel de KAPD als de KAPN. In werkelijkheid waren die twisten en de splitsingen waartoe ze leidden slechts het symptoom van een innerlijke tegenspraak waaraan deze partijen tegronde gingen. Ze streeden namelijk voor een revolutie, die - zo verkondigden ze zelf - anders dan de (burgerlijke) revoluties van het verleden, niet het werk van een partij kon zijn. En juist dat was het, wat de maatschappelijke ontwikkel-

ing en de klassenstrijd dagelijks steeds scherper in het licht stelden.

De oude, dat wil zeggen de traditionele arbeidersbeweging, streeft, welke ideologie of theorie zij er ook op na mag houden, naar politieke macht. Al degenen die er op wezen en nog steeds met zekere hardnekkigheid niet moe worden erop te wijzen, dat het radencommunisme geen 'macht' heeft kunnen ontwikkelen, gaan er aan voorbij, dat radencommunisme niets meer, maar ook niets minder is dan een opvatting omtrent de maatschappelijke ontwikkeling. Naar die opvatting zal niet het radencommunisme - zoals dat gezien wordt - een einde maken aan de loonarbeid en daarbij andere productieverhoudingen creëren inplaats van de huidige kapitalistische, omdat dit slechts gedaan kan worden door de strijdende arbeidersklasse.

Het was altijd al zo, dat de bevrijding van de arbeidersklasse slechts het werk van de arbeiders zélf kan zijn. De werkelijke ontwikkeling bevestigt deze oude waarheid niet alleen, zij laat zien hoe men haar moet verstaan. Inplaats van de oude arbeidersbeweging treedt de zelfstandige-, de autonome beweging der arbeiders op de voorgrond. Men mag haar radenbeweging noemen, omdat de strijdmethoden die zich - gezien de maatschappelijke verhoudingen - noodzakelijkerwijs aan haar opdringen en die zij hanteert weliswaar telkens anders zijn, en dus niet identiek aan die welke ooit voorheen werden toegepast, maar niettemin niet *wezenlijk* verschillen van die welke bijvoorbeeld werden gebruikt tijdens en kort na de Duitse revolutie van 1918².

De jongste generatie historici, die zich in de geschiedenis van de 'radicale linkerzijde' verdiept heeft, spreekt noch van een roemloze dood van het radencommunisme, noch van een verdwijning van de radenbeweging. Zij begrijpt dat de grote depressie en de grote werkloosheid van de jaren dertig een zeer nadelige invloed had op de strijdbaarheid van de arbeiders en op de radenbeweging, van wier actiefste vertegenwoordigers in de bedrijven de ondernemers zich zoveel mogelijk trachtten te ontdoen. Maar de onderzoekers van wie wij hier spreken beschouwen de vorming van arbeidersraden, hetzij in primitieve, hetzij in meer ontwikkelde gedaante, als het 'natuurlijke' optreden van arbeiders die tot actievoeren overgaan.

Van dat 'natuurlijke' optreden mag dan, door diverse omstandigheden, lang niet altijd sprake zijn, het is er, nu eens hier en dan weer daar, toch telkens weer. Het was er in sommige delen van Oost-Duitsland toen daar in juni '53 de arbeiders in opstand kwamen, het was er opnieuw in oktober '56 tijdens de Hongaarse revolutie. Het is er ook op andere tijdstippen herhaaldelijk geweest, zij het niet altijd even duidelijk zichtbaar. En van macht gesproken, meer dan eens hebben daarbij de arbeiders laten zien dat zij dingen kunnen doen waartoe de officiële zogenaamde arbeidersbeweging niet in staat is en dat juist bij de zelfstandige strijd meer macht kan worden ontwikkeld dan ooit door die oude beweging ontwikkeld werd. Maar zij die zich hardnekkig bij hun misvattingen houden hebben daarvoor geen oog.

---

2) Wij hebben in dit artikel uitsluitend over de Duitse radenbeweging gesproken en met geen woord gerept van de sowjets die in 1917 in Rusland werden gevormd. Met opzet. Die sowjets bestonden, zoals overtuigend aangetoond door Anweiler (men zie zijn boek *Die Rätebewegung in Russland*), uit leden van diverse radicale politieke partijen en kunnen niet worden vergeleken met de arbeidersraden die al voor en vervolgens tijdens de Duitse Novemberrevolutie werden gevormd.

EEN LEZENSWAARDIGE BIOGRAFIE

DE geschiedenis van de socialistische arbeidersbeweging in Nederland kent vele kleurrijke figuren. Barend Luteraan neemt onder hen een opvallende plaats in." Met deze twee zinnen begint de korte tekst, waarmee op de achterflap van diens onlangs verschenen, door Dennis Bos geschreven biografie iets omtrent deze figuur verteld wordt *). Men kan alleen maar instemmen met wat daar wordt gezegd over Luteraan en de arbeidersbeweging, ervan afgezien dan, dat deze veelal inderdaad wel een arbeidersbeweging maar moeilijk 'socialistisch' kan worden genoemd. Dat afzien echter valt niet erg zwaar, omdat het boek van Bos een levensverhaal wil zijn en geen studie is over wezen en karakter van de diverse partijen en groepen waarvan Luteraan op diverse tijdstippen van zijn lange leven deel heeft uitgemaakt.

Uiteraard - daar zou geen enkele biograaf omheen hebben gekund - wordt van die partijen en groepen wel het een en ander verteld en daarbij zijn meer dan eens kritische kanttekeningen te maken. Dat neemt niet weg, dat deze gemakkelijk leesbare biografie een welkome bijdrage vormt tot betere kennis niet slechts van de hoofdpersoon, maar ook van andere bekende of minder bekende personen en van het sociale en/of politieke milieu waarin zij zich hebben bewogen.

Dennis Bos heeft er zich niet van af gemaakt. Zijn verantwoording maakt melding van een aanzienlijk aantal gesprekken met nog levende familieleden of met personen die Luteraan van zeer nabij hebben gekend. Voorts maakte hij gebruik van verscheidene archieven, van door Luteraan zelf of over hem geschreven kranten- en tijdschriftartikelen, van diverse boeken waarin iets over hem wordt meegedeeld, alsmede van niet minder dan elf cassettebanden, tezamen een door Luteraan zelf gesproken levensverhaal. Dat het een vruchtbaar gebruik geweest is, waaraan mede te danken valt dat het - zoals op de achterflap geconstateerd wordt - een "pakkende biografie" werd, is onmiskenbaar, ook al bevat zij naast nieuwe feiten ook veel details die wel bekend zullen zijn aan ouderen die van de gebeurtenissen van nabij getuige waren. Aangezien er van hen niet zo heel veel en weldra nog minder dan thans zullen leven, is het van betekenis dat Bos ze heeft geboekstaafd.

Barend Luteraan heeft een bewogen leven gehad. Zijn biograaf heeft daarin zes perioden onderscheiden, die achtereenvolgens in zes hoofdstukken worden beschreven. Daarop volgt dan een zevende hoofdstuk dat min of meer Luteraans hele leven nog eens samenvat en diens persoonlijkheid schildert. *Vele woningen . . .* heet het met zes pagina's verder de tussentitel . . . *maar nergens een thuis*. Wie de auteur nauwlettend heeft gevolgd weet waar dat - en dus ook de titel van het hele boek - op slaat. Luteraan, hierboven werd er al op gewezen, heeft zich van jongs af tot op hoge leeftijd nu eens hier, dan weer daar ter linkerzijde politiek onderdak gezocht, is telkens weer van politieke woning veranderd.

Dennis Bos volgt al die 'verhuizingen' op de voet, maar daarbij blijft de maatschappelijke *achtergrond* van Luteraans handelen onduidelijk, wordt er aan de maatschappelijke ontwikkelingen die daarbij een rol hebben gespeeld géén of, een enkele keer, onvoldoende aandacht besteed. Het is zeker waar, dat Luteraan een "linksradicale dwarsligger" was, maar waaróm hij 'dwars lag' en waaróm hij verhuisde wordt soms te onvolledig vermeld.

---

*) Dennis Bos, *Vele woningen, maar nergens een thuis - Barend Luteraan [1878-1970]*, Amsterdam, uitgeverij Het Spinhuis, 160 blz., ISBN 90-5589-048-0, 32,50 gulden.

Zeker, Dennis Bos betoogt, dat “Luteraans moeizame loopbaan in de [. . .] beweging gezien moet worden in samenhang met *zijn* (curs. van ons) maatschappelijke achtergrond”, maar dat is wat anders dan in samenhang met *de* maatschappelijke achtergrond. En na de zojuist geciteerde woorden (op blz. 125) spreekt Bos niet de taal van de begripvolle historicus, maar die van de begripvolle psycholoog.

Een ‘verhuizing’ van Luteraan werd doorgaans begrijpelijkerwijze voorafgegaan door oppositie. Het uitvoerigst behandelt Bos de oppositie die Luteraan, in 1909 uit de SDAP getreden en lid geworden van de SDP, tijdens de eerste wereldoorlog voerde tegen haar toenmalige leiders Wijnkoop en Van Ravesteyn. Toegegeven: een levensverhaal is geen partijgeschiedenis en ook Bos schrijft, dat het om meer ging dan de vraag of het Duitse imperialisme al dan niet als een grotere vijand van de arbeidersklasse moest worden beschouwd dan het Franse of het Britse. Maar toch . . . De lezer verneemt, dat ook Luteraans kritiek op het parlementarisme en op de vakbeweging een rol speelde, maar waarop die - door zéér velen gedeelde - kritiek gebaseerd was komt jammer genoeg niet *echt* aan bod.

Dat Dennis Bos zijn aandacht te veel *op de persoon* van Luteraan richt, te weinig op de sociale en politieke ontwikkelingen waarop deze persoon reageert, is enerzijds wel begrijpelijk maar voert hem een enkele keer op een dwaalweg en soms in het moeras. Dit laatste dan zowel aan het slot van zijn vierde hoofdstuk (blz. 75) als in het bijzonder in het laatste hoofdstuk, waarin - in afwijking van de doorgaans door de auteur nagestreefde zorgvuldigheid en objectiviteit - enkele bepaald onjuiste passages voorkomen.

“In de radencommunistische beweging”, schrijft Bos, “bond hij [Luteraan] de strijd aan met de daar heersende overtuiging dat loonstrijd en stakingen hadden afgedaan als wapens in de klassenstrijd.” Luttele regels verder heet het, dat de radencommunisten de resultaten van de Russische Oktober-revolutie “absoluut” zouden hebben afgewezen. Noch het een, noch het ander klopt.

Om met de Oktober-revolutie te beginnen: de *resultaten* ervan hebben de radencommunisten evenmin afgewezen als welke realiteit ook; zij hebben slechts geweigerd die reële resultaten als “socialisme” te presenteren. Wat betreft de - destijds ook door Gorter gehuldigde - opvatting dat “loonstrijd en stakingen als wapens [. . .] hadden afgedaan”, deze kan beslist niet de “in de radencommunistische beweging *heersende* overtuiging” worden genoemd. Dat Bos haar in zijn slothoofdstuk aldus betitelt wekt enige verbazing. Deze zienswijze werd namelijk in Duitsland eem tijd lang verdedigd door een groep rond Karl Schröder die weldra bekend zou staan als de *Essener Richtung*, De meerderheid van de Duitse radencommunisten (de *Berliner Richtung*) deelde haar niet. En dat feit werd door Bos in zijn aan de radencommunistische periode van Luteraan gewijde hoofdstuk correct beschreven.

Vermoedelijk doelde Bos op de radencommunistische beweging in Holland, d.w.z. op de in 1921 gestichte en tot het eind van de jaren ‘20 bestaande KAPN (Kommunistische Arbeiders Partij Nederland) die zich achter Schröder en de Esseners schaarde. Maar in de eerste plaats kan deze KAPN geenszins *de* radencommunistische beweging worden genoemd. In de tweede plaats hebben meningsverschillen als die tussen Essen en Berlijn ook in haar gelederen bestaan. Zij hebben er mede toe bijgedragen dat zij tenslotte in twee groepen uiteenviel en van het toneel verdween.

Een van deze twee groepen heeft een tijdlang in haar blad *De Arbeidersraad* meningen verkondigd die weliswaar niet exact met die van de Esseners overeenkwamen, maar daar toch wel dichtbij kwamen¹. Naderhand is zowel hier te lande als elders van een dergelijk standpunt niets meer vernomen. Dat Dennis Bos, gefixeerd op de persoon

van Luteraan, de opvattingen van die twee groepen - die er zowel hier als in Duitsland waren en die hij kent - niet nauwkeuriger onderzocht heeft dan hij deed, heeft er helaas toe geleid dat enkele onjuistheden en vooroordelen zijn toch wel belangwekkend en informatief relaas ontsieren.

Een enkele maal vraagt men zich verwonderd af waarop Dennis Bos bepaalde uitspraken heeft gebaseerd. Op blz. 66 schrijft hij bijvoorbeeld, dat "KPD en KAPD gezamenlijk een laatste poging ondernamen de staatsmacht gewapenderhand te veroveren", een poging die - zoals hij terecht opmerkt - als de *März-Aktion* bekend is gebleven. Dat de Duitse bolsjewistische partij op dat tijdstip zich nog VKPD (*Vereinigte Kommunistische Partei*, enz.) noemde doet hier weinig toe. Maar dat Bos het over een *gezamenlijke* actie heeft lijkt nogal in tegenspraak met de scherpe kritiek die destijds zowel door Gorter als door Duitse radencommunisten op de *März-Aktion* is geleverd.

Zoals gezegd, Dennis Bos heeft geen sociale of politieke geschiedenis willen schrijven, maar een biografie, die ondanks een aantal ontsporingen toch een o.i. niet onverdienstelijke biografie is geworden. Hij geeft Luteraan ook de eer die hem toekomt. Hij vestigt niet alleen de aandacht op datgene waarin Luteraan gelijk had tegenover Wijnkoop en Van Ravesteyn, hij verzuimt evenmin te vermelden, dat Luteraan een der eersten, zo niet de eerste was, die in Nederland - eerder dan Gorter - standpunten verdedigde die later 'radencommunistisch' zouden worden genoemd. Dat deze standpunten gevolgtrekkingen waren uit de maatschappelijke ontwikkeling en uit bepaalde vormen die de klassenstrijd vertoonde, dat zij dus *niet in de hoofden* van personen zoals Luteraan of wie dan ook ontstonden, niet door hen 'bedacht' werden, blijft de lezer verborgen.

De vaagheid wat dit betreft, hier maar ook elders, is een direct gevolg van het hierboven reeds gesignaleerde onvoldoende schilderen van de maatschappelijke achtergrond. Bij Dennis Bos bijvoorbeeld is de 'verhuizing' van Luteraan van de KAPN naar het trotskisme louter een kwestie van "praktisch inzicht en politieke handigheid" (blz. 75). Aan zoiets als dit, dat een 'verhuizing' van die groep in de KAPN waarmee Luteraan nauw samenwerkte naar de GIC, op het eerste gezicht méér voor de hand zou hebben gelegen en aan wat voor omstandigheden een dergelijke verhuizing in de weg stonden, gaat Bos jammer genoeg voorbij.

Tot slot één kleine opmerking. Achterin zijn boek heeft Dennis Bos een 'stamboom van het linkssocialisme in Nederland' opgenomen. Die 'stamboom' is niet volledig. Onderaan prijkt de in 1942 ontstane Communistenbond Spartacus. Wat ontbreekt is de hiervan eind 1964 afgescheiden groep die sindsdien tot op heden nog het blad *Daad en Gedachte* verzorgt.

Wie *Vele woningen* . . . leest zal, hoe verder hij komt, het hoe langer hoe meer eens zijn met de auteur, dat Luteraan, hij mag dan een dwarsligger of desnoods zo men wil een 'querulant' zijn geweest, "een lastige horzel en een kribbebijter" - zoals Bos hem noemt - in ieder geval een kleurrijke figuur was wiens leven onlosmakelijk verbonden en verweven was met de 'linkerzijde' van de arbeidersbeweging. Zoals in de aanhef van deze bespreking reeds gezegd, kennis van dat door Dennis Bos beschreven leven draagt ongetwijfeld bij tot grotere kennis omtrent bepaalde personen en ook tot meer kennis van diverse stromingen in de arbeidersbeweging. En dat Luteraan een leven lang nimmer schipperde met zijn overtuigingen kan alleen maar respect afdwingen, ook het respect van hen die lang niet altijd die overtuigingen delen. (C.B.)

---

1) Naast de groep die *De Arbeidersraad* verspreidde was er de GIC, de Groep van Internationale Communisten, die dicht bij de Berlijners stond.

EEN MERKWAARDIGE RECENSIE

ANNELIES LASCHITZA is een (Oost-) Duitse historica, die vóór de val van de Muur verbonden was aan het 'Instituut voor Marxisme-Leninisme' van het Centrale Comité van de SED en in die functie lippendienst bewees aan deze partij. In 1971 publiceerde zij, samen met een zekere Günter Radczun, zoiets als een biografie van Rosa Luxemburg, een 'biografie' die - naar men denken kan - niet het leven en werk van Rosa Luxemburg beschreef, maar haar leven en werk zoals de Oost-Duitse bolsjewistische partij wilde dat het beschreven werd.

Na het verdwijnen van de DDR voelde Laschitza zich geroepen een nieuwe biografie van Rosa Luxemburg te schrijven, een die beschouwd diende te worden als 'een verbetering', als een 'correctie' van de vorige. Of zij dat inderdaad geworden is wagen wij te betwijfelen. Wij hebben het niet zo op schrijvers of schrijfsters die zich in een door de partijdictatuur voorgeschreven korset hebben gehesen en zich op een later tijdstip, toen dat beter uitkwam, daaruit hebben bevrijd. Het boek zelf hebben wij niet gelezen. Wel lazen we een recensie ervan in *de Volkskrant* van de hand van Jan Luijten. Die recensie droeg er weinig toe bij om onze twijfel weg te nemen. Integendeel!

Het is in zeker opzicht een merkwaardige recensie. Uit de bijna een pagina grote tekst in genoemd ochtendblad blijkt namelijk niet altijd even duidelijk of een bepaald oordeel uit de pen van Luijten dan wel uit die van de 'biografe' komt. In ieder geval is het zo, dat wij bij sommige passages vraagtekens plaatsen, andere ons kritische opmerkingen ontlokken. We moeten ons hier tot enkele ervan beperken, in willekeurige volgorde overigens.

Wat de tegenstellingen tussen Lenin en Rosa aangaat, als wat Luijten daarover zeer in het kort meedeelt - een slechte weergave van het wezenlijk verschil tussen hen beiden - overeenkomt met wat Laschitza schrijft, dan is het met haar boek droevig gesteld.

En waarom is in de recensie een brief aan Henriëtte Roland Holst geciteerd waarin gesproken wordt over een val van de fiets en *niet* bijvoorbeeld de brief waarin Rosa reageert op de splitsing van de SDAP in 1909? Ontbreekt die in de biografie of vond Luijten een politiek oordeel minder belangrijk?

In de recensie staat dat Rosa's 'politieke carrière' eind vorige eeuw begon met een polemiek tegen de revisionisten rond Eduard Bernstein. Beweert Laschitz dat? Er klopt niets van! Rosa Luxemburg was lang daarvoor al actief in de arbeidersbeweging, onder andere bijvoorbeeld in de Poolse.

Niet de Spartakusbund - of beter gezegd: in géén geval Rosa Luxemburg - wilde 'revolutie' inplaats van verkiezingen, zoals Luijten schrijft (op gezag van Laschitza?). Wie daarvan opkijkt vanwege de mythe behoeft slechts kennis te nemen van het verslag van het oprichtingscongres van de KPD, waar Rosa, tegenover Rühle, voor deelneming aan de verkiezingen pleitte. En dat de scheuring in het Duitse socialistische kamp tijdens de laatste dagen van 1918 definitief zou zijn geworden is door Luijten uit de duim gezogen. Waarschijnlijk niet uit zijn duim maar uit die van Annelies Laschitza. Van 'verbeteringen' en 'correcties' gesproken!